

Janusz Wojtycza

dr hab., prof. KA, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
ORCID: 0000-0002-5872-8403

Krakowska Chorągiew Męska ZHP. Powstanie i początki działalności (1920–1921). Kalendarium wydarzeń

Wprowadzenie

Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP), wywodzący się ze skautingu, był zawsze mocno związany z wojskiem i przysposobieniem wojskowym. W 2020 r. przypada setna rocznica powołania do życia krakowskich chorągwi męskiej i żeńskiej. Chorągwie powstały w wyniku ostatecznego połączenia w jednolity ZHP dawnych dzielnicowych organizacji harcerskich, co miało miejsce na I Walnym Zjeździe w Warszawie w dniach 31 grudnia 1920 – 2 stycznia 1921 r.¹

Historia harcerstwa krakowskiego – jednego ze środowisk przodujących w całej historii organizacji – nie doczekała się jak dotychczas zadowalającej syntezy naukowej. Poszczególne okresy do roku 1950 zostały już w pewnej mierze opisane², wydano także materiały źródłowe³. Późniejszy okres został opracowany w znacznej części na poziomie hufców miasta Krakowa, wydano także wspomnienia

¹ W. Błażejowski, *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*, Warszawa 1985, s. 158.

² W. Hausner, *Krakowski skauting 1910–1914*, Kraków 1994; J. Wojtycza, *Skauting polski w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim w latach 1910–1919*, Kraków 2000; P. Miłobędzki, *Harcerze w okupowanym Krakowie*, Kraków 2005; *Konspiracja harcerska w Krakowie 1939–1945*, red. J. Wojtycza, Kraków 2019; B. Rzońca, *Krakowska Chorągiew Harcerzy w latach 1945–1950*, Kraków 2015.

³ *Rozkazy i okólniki Krakowskiej Chorągwi Męskiej/Harcerzy z lat 1920–1939*, zebra. i opr. J. Wojtycza, Kraków 2017 [płyta CD]; *Rozkazy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy/Chorągwi ZHP w Krakowie z lat 1945–1950*, zebra. i opr. J. Wojtycza, Kraków 2018 [płyta CD].

komendantów chorągwi i materiały źródłowe⁴. Okres międzywojenny przebadano jedynie w odniesieniu do harcerstwa żeńskiego⁵. Dokonała tego na początku lat 80. ubiegłego wieku dr Maria Irena Mileska⁶, a jej obszerne opracowanie zostało wydane drukiem w latach 2003–2004⁷. Warto wspomnieć, że podobne opracowanie w odniesieniu do chorągwi lwowskich przygotowała dr Irena Kozimala⁸. Szereg ważnych informacji dotyczących działalności krakowskiego harcerstwa znajdujemy w ogólnych opracowaniach i edycjach źródeł do dziejów harcerstwa w Polsce, lecz nie są one w żadnym stopniu wystarczające⁹.

Prezentowany w niniejszym artykule opis powstania lokalnych struktur ogólnopolskiego ZHP jest wynikiem podjętych przez autora badań nad męskim harcerstwem krakowskim okresu międzywojennego. Podstawą badań są źródła archiwalne znajdujące się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie w zespole „Archiwum Związku Harcerstwa Polskiego”, obejmującym lata 1913–1939, oraz zachowane źródła drukowane, jak sprawozdania Zarządu Oddziału i komendy chorągwi, rozkazy komendy chorągwi¹⁰ oraz w mniejszym stopniu sprawozdania Naczelnej Rady Harcerskiej i publikacje na łamach prasy harcerskiej.

Artykuł przedstawia powstanie Krakowskiej Chorągwi Męskiej ZHP i jej działalność do końca 1921 r. Jest pierwszym opracowaniem tego tematu z wykorzystaniem dotychczas niepublikowanych źródeł archiwalnych. Opis nie uwzględnia w szerszym zakresie tła oraz uwarunkowań funkcjonowania chorągwi – ogranicza się do jej rozwoju organizacyjnego. Zestawienie najważniejszych wydarzeń opatrzone licznymi cytatami, w których zachowano oryginalną pisownię i interpunkcję.

⁴ K. Wojtycza, *Hufiec Kraków Kleparz-Łobzów w latach 1957–1972*, Kraków 2007; idem, *Hufiec Kraków-Krowodrza w latach 1973–1989*, Kraków 2014; J. Wojtycza, *Hufiec Kraków-Nowa Huta w latach 1957–1989*, Kraków 2017; K. Wojtycza, *Hufiec Kraków-Śródmieście w latach 1973–1989*, Kraków 2018; idem, *Hufiec Kraków-Zwierzyniec w latach 1957–1972*, Kraków 2011; *Komendanci Chorągwi Krakowskiej ZHP z lat 1956–1996 o swojej pracy*, red. J. Wojtycza, K. Wojtycza, Kraków 1999; *Rozkazy Krakowskiej Chorągwi ZHP z lat 1957–1975*, zebrał i opr. J. Wojtycza, Kraków 2019 [płyta CD].

⁵ Działalności harcerstwa męskiego w tym okresie dotyczy jedynie praca P. Grochowskiego *Hufiec Harcerzy Kraków-Podgórze w latach 1922–1939*, Kraków 2004.

⁶ Maria Irena Mileska z d. Książek, pseud. Jaga (1908–1988), geograf, dr nauk przyrodniczych, por. AK, harcmistrzyni, komendantka Krakowskiej Chorągwi Harcererek (1934–1935), kierowniczka Działu łączności Pogotowia Harcererek (1941–1944), uczestniczka powstania warszawskiego, z rozkazu AK komendantka stalagu VI C Oberlangen.

⁷ M.I. Mileska, *Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939*, t. 1, wstęp, opr. i red. J. Wojtycza, Kraków 2003; eadem, *Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939*, t. 2, opr., uzup. i red. J. Wojtycza, Kraków 2004.

⁸ I. Kozimala, *Lwowska Chorągiew Harcererek ZHP w latach 1911–1939*, Przemyśl 2003; eadem, *Lwowska Chorągiew Harcerzy w latach 1921–1939*, Przemyśl 2007.

⁹ Z pozycji wydanych w ostatnich latach warto wskazać: W. Hausner, M. Wierzbicki, *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015; G. Nowik, *Polskie związki skautowe i harcerskie 1909–1922*, Warszawa 2019; *Wybór źródeł do dziejów ZHP*, t. 1, *Utworzenie ogólnopolskiego Związku Harcerstwa Polskiego i czas próby ruchu harcerskiego (1918–1944)*, wyb. i opr. K. Marszałek, Kraków 2014.

¹⁰ Autor w trakcie wieloletnich badań odszukał 80% rozkazów komendy Krakowskiej Chorągwi Męskiej/Harcerzy z lat 1920–1939. Zebrane sprawozdania odnoszące się do tegoż okresu liczą łącznie 577 stron (zob. przypis 3).

Powstanie chorągwi i pierwszy rok działalności

W związku odkomenderowaniem dotychczasowego komendanta Okręgu Krakowskiego ppłk. Bronisława Piątkiewicza¹¹, skierowanego na czele ochotniczej kompanii¹² przez Dowództwo Okręgu Generalnego do służby granicznej na granicy Górnego Śląska, i złożeniem przez niego rezygnacji z funkcji, z dniem 30 września 1920 r. funkcję tę objął przodownik Tadeusz Biernakiewicz¹³.

W listopadzie meldował on, że praca komendy dopiero się rozpoczęła i natrafiła na duże trudności. Była prowadzona rejestracja drużyn. Na terenie Krakowa działało jedno koło starszych harcerzy i harcerzek (akademików). Koła Przyjaciół Harcerstwa nie istniały, jedynie w Rzeszowie funkcjonował Patronat Harcerski. Komendant przedstawił proponowany skład komendy oraz prosił o pomoc w pozyskaniu od władz miasta lub władz wojskowych lokali dla drużyn¹⁴.

Uchwałą V Zjazdu Naczelnej Rady Harcerskiej, obradującego w dniach 30 października – 2 listopada 1920 r., w miejsce nazwy „komenda miejscowa” wprowadzono „nazwę komenda hufca”. Podharcistrzami mianowani zostali Tadeusz Biernakiewicz¹⁵, Henryk Kapiszewski¹⁶, Stefan Kuta¹⁷ i Władysław Spoliński¹⁸.

Komenda Krakowskiej Chorągwi Męskiej powstała 1 grudnia 1920 r. z przekształcenia Skautowej Komendy Okręgowej. W dniu tym komendant chorągwi podharcistrz Tadeusz Biernakiewicz zwrócił się do harcerzy z następującym apelem:

Obejmując komendę zwracam się do wszystkich drużyn i do wszystkich instruktorów z gorącym wezwaniem do wyteżonej pracy. Po spełnionym obowiązku, który powołał nas do obrony zagrożonej Rzeczypospolitej i po powrocie do warsztatu codziennej pracy, czas już na twórcze i celowe budowanie harcerstwa, zarówno jego wewnętrznej treści, jak i organizacji. Przed nami praca wielka i zaszczytna. Dużo jest złego, niepotrzebnego, szkodliwego, dużo słabości, nieudolności i nieumiejętności.

¹¹ Bronisław Piątkiewicz (1878–1966), prof. fotogrametrii, ppłk, skautowy komendant miejscowy w Krakowie (1914–1917), komendant drużyn skautowych I i II Okręgu „Sokoła” (1916–1920).

¹² Jednostka ta, sformowana w koszarach przy ul. Rajskiej, nosiła nazwę I kompanii Krakowskiego Harcerskiego Batalionu 201/V. Fotografia z pieczęcią w posiadaniu autora. Zob. B. Leonhard, *Kalendarium z dziejów harcerstwa krakowskiego 1910–1950*, Kraków 2001, s. 58.

¹³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół „Archiwum Związku Harcerstwa Polskiego [1913–1939]” (dalej: AAN, AZHP), sygn. 1272, k. 35, Pismo B. Piątkiewicza z 2 IX 1920 r. z prośbą o zwolnienie z obowiązków; k. 36, pismo z 30 IX 1920 r. – tymczasowe powierzenie funkcji T. Biernakiewiczowi.

¹⁴ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 60–61, Pismo Komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej L. 30/20 z 26 XI 1920 r. do Głównej Kwatery Męskiej ZHP.

¹⁵ Tadeusz Stefan Biernakiewicz (1898–1965), mgr wych. fiz., pracownik Studium WF UJ i CIWF, harcmistrz, komendant Krakowskiej Chorągwi Męskiej (1920–1921), członek Naczelnej Rady Harcerskiej (1921–1923).

¹⁶ Henryk Kapiszewski (1899–1964), prawnik, dyplomata, historyk, harcmistrz, komisarz międzynarod. Gł. Kwatery Harcerzy (1933–1935), kierownik Wyd. Zagr. Naczelnictwa ZHP (1935–1936), komisarz międzynarod. Naczelnego Komitetu Wykonawczego ZHP w Paryżu (1939–1940), kierownik Działu Zagr. Komitetu Naczelnego ZHP w Londynie (1943–1944); ojciec prof. Andrzeja Kapiszewskiego (1948–2007).

¹⁷ Stefan Kuta, od 1922 r. Kaliński (1892–1946), oficer WP, harcmistrz, komendant Krakowskiej Chorągwi Męskiej (1921–1922), malarz pejzażysta.

¹⁸ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 55, Rozkaz miesięczny Komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej ZHP L. 2 z 2 I 1921 r.; k. 66, Rozkaz miesięczny Komendy Chorągwi L. 1 z 1 XII 1920 r.

Tylko przy wspólnym, zgodnym wysiłku zdołamy to wszystko usunąć. Trzeba nam więc nabrać dobrej woli i ufności we własne siły, a wysiłki uwieńczone zostaną pomyślnym skutkiem. Chwila ta jest, według nas, odpowiednią, a sprawa pilną i nagłą. W Polsce ściera wojenna wrzawa. Od granic zewnętrznych nam trzeba wzrok ku sobie skierować i skrętnie budować dom, którego wznoszenia odbiegliśmy dla obrony przed złym sąsiadem. Imajmy się więc wielkiego dzieła, do którego powołany jest każdy z nas, czy komendant, czy drużynowy, czy najmłodszy z młodzików, dzieła odrodzenia wewnętrznego Polski, którą we własnych duszach nosimy. Czuwajmy!¹⁹.

Rozkaz miesięczny L. 1 z dnia 1 grudnia 1920 r. określił granice chorągwi: „do linii rzeki Wisłoka i górnego Sanu na wschód, do granicy Śląska cieszn. na zachód w granicach zach. Małopolski”²⁰.

Komenda chorągwi ukonstytuowała się w następującym składzie²¹: komendant chorągwi – phm.²² Tadeusz Biernakiewicz, przyboczny (sekretarz) – phm. Henryk Kapiszewski, referent organizacyjny – phm. Władysław Spoliński, referent skarbowy – Kazimierz Parafiński, instruktor objazdowy – Zbigniew Trylski²³.

Uchwałą Naczelnictwa ZHP z dnia 9 grudnia 1920 r. stopień przodownika otrzymali²⁴ Józef Bielec²⁵, Józef Grzesiak²⁶, Tadeusz Kossowski, Kazimierz Parafiński i Stanisław Wąsowicz²⁷.

Na dzień 2 stycznia 1921 r. w skład Krakowskiej Chorągwi Męskiej wchodziły następujące hufce: Kraków, obejmujący drużyny z Krakowa, Rakowic, Podgórze i Wieliczki; Wadowice, do którego należały drużyny z Wadowic, Kleczy Górnej, Andrychowa i Zatora; Tarnów, Rzeszów i Nowy Sącz. Drużyny z pozostałych miejscowości podlegały bezpośrednio komendzie chorągwi²⁸.

W styczniu 1921 r. ukazał się okólnik komend krakowskich chorągwi męskiej i żeńskiej, wzywający w związku ze zbliżającym się plebiscytem do zbiórki pieniędzy i książek dla harcerstwa górnośląskiego. Informował też, że drużyny krakowskie zobowiązały się do przekazania na ten cel 10 marek od osoby²⁹.

¹⁹ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 65, Rozkaz miesięczny Komendy Chorągwi L. 1 z 1 XII 1920 r.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, k. 66.

²² phm. – podharc mistrz.

²³ Zbigniew Trylski (1899–1972), inż. rolnik, nauczyciel, harcmistrz, Naczelnik Harcerzy (1937–1939), wiceprzewodniczący ZHP poza granicami Kraju (1949–1950).

²⁴ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 79.

²⁵ Józef Bielec (1899–1940), dr praw, harcmistrz, komendant Krakowskiej Chorągwi Męskiej (1923–1924), komendant Śląskiej Chorągwi Harcerzy (1935–1939); zginął w Bołogojie k. Charkowa.

²⁶ Józef Andrzej Grzesiak, pseud. Czarny, Kmita, Mar (1900–1975), urzędnik, kpt. AK, harcmistrz, komendant Wileńskiej Chorągwi Męskiej/Harcerzy (1926–1933, 1935–1936), komendant Wileńskiej Chorągwi Szarych Szeregów „Ul Brama” (1941–1944), więziony w Workucie (1945–1955), kier. Wydz. Obozów Gł. Kwatery Harcerstwa (1957–1958), komendant Gdańskiej Chorągwi Harcerstwa (1957–1958).

²⁷ Stanisław Michał Wąsowicz, pseud. Sztoś (1901–1941), prawnik, sędzia, harcmistrz, hufcowy Hufca Harcerzy w Nowym Sączu (1931–1937), hufcowy Szarych Szeregów w Nowym Sączu (1939–1941), zginął rozstrzelany w obozie koncentracyjnym Auschwitz.

²⁸ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 55, Rozkaz miesięczny Komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej ZHP L. 2 z 2 I 1921 r.

²⁹ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 57, Okólnik Komend Chorągwi Krakowskich ZHP L. 2 z 15 I 1921 r.

Tabela 1. Wykaz drużyn przyjętych do Krakowskiej Chorągwi Męskiej 1 grudnia 1920 r.

Lp.	Miejscowość	Numer	Patron
1.	Andrychów	I	T. Kościuszko
2.	Chrzanów	I	brak
3.	Jasło	I	J. Bem
4.	Klecza Górna	I	S. Czarniecki
5.	Kraków	I	T. Kościuszko
6.	Kraków	II	H. Dąbrowski
7.	Kraków	III	K. Pułaski
8.	Kraków	IV	J. Grodyński*
9.	Kraków	VI	R. Traugutt
10.	Kraków	VII	T. Rejtan
11.	Kraków	IX	D. Czachowski
12.	Kraków	XIII	J. Dwernicki
13.	Mielec	I	T. Kościuszko
14.	Mielec	II	J. Kiliński
15.	Mysłenice	I	T. Kościuszko
16.	Nowy Sącz	I	S. Czarniecki
17.	Nowy Sącz	II	R. Traugutt
18.	Nowy Sącz	IV	Zawisza Czarny
19.	Nowy Targ	I	Kazimierz Pułaski
20.	Podgórze (Kraków)	I	brak
21.	Prądnik k. Krakowa	I	W. Warneńczyk
22.	Rakowice k. Krakowa	brak	brak
23.	Rzeszów	I	J. Piłsudski
24.	Rzeszów	II	T. Kościuszko
25.	Rzeszów	III	S. Czarniecki
26.	Rudnik n. Sanem	I	T. Kościuszko
27.	Tarnów	I	Zawiszy Czarnego
28.	Tarnów	II	S. Mohort
29.	Tarnów	III	M. Wołodyjowski
30.	Tarnów	IV	brak
31.	Wadowice	I	S. Żółkiewski
32.	Wieliczka	I	T. Kościuszko
33.	Wieliczka	II	Zawisza Czarny
34.	Zakopane	I	J. Poniatowski
35.	Zator	I	T. Kościuszko
36.	Żywiec	I	K. Pułaski

* Jerzy Grodyński (1883–1918), inż. architekt, skautowy komendant miejscowy w Krakowie (1917–1918), zginął w czasie walk o Lwów.

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół „Archiwum Związku Harcerstwa Polskiego [1913–1939]”, sygn. 1272, k. 65–66, Rozkaz miesięczny Komendy Chorągwi L. 1 z 1 XII 1920 r.

W dniach 12–14 lutego 1921 r. przebywał w Krakowie wiceprzewodniczący ZHP dr Tadeusz Strumiłło³⁰, który tak ocenił pracę komendy Krakowskiej Chorągwi Męskiej i hufca krakowskiego:

K[o]m[en]da chor. bardzo młoda, pracuje bodaj dość sprawnie, kancelaria w porządku (prowadzi Kapiszewski); kłopoty z lokalem (gdy coś wynaleźli niezłego, wojsko im zarekwirowało, gnieźdzą się więc w ciemnej sali parterowej «Samopomocy» od podwórza, gdzie jest ciasno, a wszystko ma się zmieścić); przygotowania do puszczania w ruch sklepu... [...] Stosunek obu k[o]m[en]d ch[orągwi] dobry, razem tworzą grono dość żyte, swobodne i sympatyczne.

Drużyny w Krakowie – odradzają się stopniowo – nie tyle liczebnie, ile co do życia się i zabierania do porządnej pracy. Na zbiórce szarż miałem ok. 50 chłopców z 14 drużyn. [...]

Prezentują się chłopcy dość wątle, ale sympatycznie i dość zuchowato; kilka drużyn dobrze wyekwipowanych i z laskami (zwł. Rakowicka).

Prowincją zajmuje się w K[o]m[en]dzie m[ęskiej] jako jej wizytator dh Trylski. Dane pierwsze zebrano drogą ogłoszeń i wezwań w pismach, bo po dawnej K[o]m[en]dzie b. słabe wykazy pozostały.

Hufiec Krakowski obejmuje prócz 11 drużyn Krakowskich – Rakowicką i 2 wielickie, które między sobą tak ostro walczą, że z nich hufca zrobić nie można. Prawie wszystkie dr[uz]y[n]y hufca Krak[owskiego] mają już na czele akademików (wybranych w Kole St[arszego]. harc.), jedna jest przy Sokole Podgórskim (b. młoda i jeszcze niekarna – 12-ta), jedna ma czynnego, porządnego opiekuna prof. Gostkowskiego (9-ta – też Podgórska) i osobne Koło P[rzyjaciół] H[arcerstwa], jedna («czarna 13-tka») ma na czele montera (Soleckiego), porządnego chłopca, jedna jest mieszana «przedmiejska»: (Prądnicka – 11-ta), jedną kieruje profesor jako drużynowy (Rakowicką – prof. Hirnle – dawniej w Kołomyi). Rakowicka dr[uz]yna zasługuje na uwagę jeszcze i dlatego, że obejmuje 70% internatu XX. Pijarów, jest żyta, dobrze wychowawczo postawiona i sporo technicznie wyrobiona.

Dr[uz]yna 10-ta ze Szk. Przemysłowej – pod opieką prof. Affanasowicza³¹ – ma na razie 16 ludzi i szykuje się do silnej kampanii w roku następnym. [...]

Środowisk więc w Chorągwi razem 24. Drużyn około 45³².

13 lutego 1921 r. w sali Kopernika Collegium Novum UJ z udziałem ok. 300 osób odbył się „wiec rodzicielsko-nauczycielski”, na którym do Koła Przyjaciół Harcerstwa wstąpiło ok. 100 obecnych, wybrano Komitet Organizacyjny pod przewodnictwem prof. Gostkowskiego oraz odbył się odczyt dr. Tadeusza Strumiłły³³.

14 lutego odbył się w Parku Jordana przegląd krakowskich drużyn męskich i żeńskich przez Przewodniczącego ZHP gen. Józefa Hallera³⁴. Mimo śnieżnej pogody

³⁰ Tadeusz Strumiłło, pseud. Dąb (1884–1958), dr filozofii, pedagog, harcmistrz Rzeczypospolitej, współtwórca harcerstwa, przewodniczący Nacz. Rady Harcerskiej (1919–1920), wiceprzewodniczący ZHP (1920–1923), Przewodniczący ZHP (1923–1925).

³¹ Michał Affanasowicz (1887–1949), prof., inż. mechanik, harcmistrz, w 1914 r. członek Związkowego Naczelnictwa Skautowego, komendant Krakowskiej Chorągwi Męskiej (1923).

³² AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 58–60, Sprawozdanie Tadeusza Strumiłły z wyjazdu do Krakowa, 23 II 1921 r.

³³ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 62, Sprawozdanie Tadeusza Strumiłły z wyjazdu do Krakowa, 23 II 1921 r.

³⁴ Józef Haller (Haller de Hallenburg) (1873–1960), gen. broni, polityk, Przewodniczący ZHP (1920–1923), przewodniczący Zarządu Oddziału Wielkopolskiego ZHP (1927–1931).

stawiło się ok. 300 harcerzy, którzy po raporcie i przeglądzie dali pokaz umiejętności z ratownictwa i sygnalizacji. Następnie gen. Haller odebrał przyrzeczenie od ok. 10 druhen i 30 druhow³⁵.

Jeszcze w tym samym miesiącu ukonstytuował się Zarząd Oddziału pod przewodnictwem prof. Stanisława Ciechanowskiego³⁶, który od marca tegoż roku pracował w czterech sekcjach: prawniczej, lekarskiej, skarbowej i prasowej. Na uwagę zasługuje działalność sekcji lekarskiej, która sprawowała opiekę lekarską nad drużynami, gdyż wobec często podejmowanych przez drużyny wycieczek i braku skutecznych lekarstw bardzo ważną była działalność profilaktyczna. Drugim ważnym kierunkiem działalności Zarządu Oddziału było tworzenie warunków materialnych dla funkcjonowania harcerstwa; dużym sukcesem było uzyskanie terenu pod stanicę harcerską w Piwnicznej³⁷.

W marcu ukazał się okólnik obu komend chorągwi, zawierający m.in. apel o wpłaty na budowę stancy harcerskiej w Piwnicznej i o pomoc w formie świadczenia pracy w ramach obozu roboczego harcerzy w wieku powyżej 16 lat, a ponadto – informacje o reorganizacji Komisji Dostaw Harcerskich w formie spółdzielni oraz zapowiedź organizacji Harcerskiej Kasy Oszczędności.

W okólniku ukazał się również list obu komend chorągwi do Inspektoratu Harcerskiego Okręgu Górnośląskiego w Bytomiu:

Kochani Bracia!

Z najstarszego grodu naszej Rzeczypospolitej, z serca Polski, które bije dźwiękiem wawelskiego dzwonu – Krakowa, odzywamy się do Was Bracia górnośląscy harcerze. Zasyłamy Wam najserdeczniejsze słowa braterskich pozdrowień i otuchy w Waszej walce o najświętsze prawa do narodowego bytu i rozwoju. Brakowało Was dotąd w naszym Domu, wielkiej, niepodzielnej Rzeczypospolitej, brakowało Was dotąd harcerze najmłodszy w naszym ogólnopolskim Związku Harcerstwa Polskiego, w który wnieść macie Waszą miłość i niczem niezachwianą wierność Ojczyźnie i Wasze tęgie dłonie do pracy nad wznoszeniem wielkiego gmachu Odrodzonej, Nowej Młodej Polski.

Aby Wam choć trochę w Waszej walce pomóc, chorągiew krakowska ZHP, która obejmuje drużyny harcerskie na obszarze województwa krakowskiego, złożyła dla Was kilkaset książek i broszur polskich, które oby były wyrazem naszej łączności i zwiastunem dobrej nowiny braterstwa harcerskiego całej ziemi polskiej – oraz kilkanaście tysięcy marek polskich, które oddajemy do dyspozycji Inspektoratu okręgowego Górnośląska w Bytomiu.

Imieniem drużyn żeńskich i męskich chorągwi krakowskiej – Komendy żeńskiej i męskiej Chorągwi Krakowskich ZHP w przeddzień niechybnego Sprawy Waszej i naszej zwycięstwa, którego Bóg najwyższy niech użyczy, przesyłamy Wam Bracia i Siostry gromkie słowa pozdrowień i zachęty do wytrwania w walce.

Jednością silni Wy i My – Czuwajmy!³⁸

³⁵ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 59, Sprawozdanie Tadeusz Strumiły z wyjazdu do Krakowa, 23 II 1921 r.

³⁶ Stanisław Witalis Ciechanowski (1869–1945), prof. dr hab., lek. anatomopatolog, przewodniczący Zarz. Oddziału ZHP w Krakowie (1921–1922), członek Nacz. Rady Harcerskiej (1921–1925).

³⁷ *II Sprawozdanie Naczelnej Rady Harcerskiej (1 I – 1 IX 1921)*, Warszawa 1921, s. 26–27. Stanica harcerska na Szerokiej Polanie w Koszarzyskach k. Piwnicznej, uroczyście otwarta w 1927 r., funkcjonuje do dziś.

³⁸ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 88–89, Okólnik Komend Chorągwi Krakowskich L. 3 z 15 III 1921 r.

W dniach 22–25 marca 1921 r. odbył się zjazd instruktorów chorągwi i krótki kurs metodyczny, obejmujący m.in. w części pierwszej mszę świętą i zwiedzanie Wawelu, sprawozdania środowisk i dyskusję, a części drugiej – wykłady i wycieczkę z ćwiczeniami³⁹.

Naczelnictwo ZHP 14 kwietnia 1921 r. zatwierdziło nowy skład komendy Krakowskiej Chorągwi Męskiej: komendant – pfm. Tadeusz Biernakiewicz, przyboczny – pfm. Henryk Kapiszewski, referent organizacyjny – Jan Surzycki, referent gospodarczy – pfm. Władysław Spoliński, instruktor objazdowy – Zbigniew Trylski, referent skarbowy – Józef Bielec, urlopowany na okres egzaminów – Kazimierz Parafiański⁴⁰.

III powstanie śląskie zaktywizowało społeczeństwo Krakowa. Młodzież licznie zgłaszała się do punktów werbunkowych Towarzystwa Obrony Kresów Zachodnich i Związku Strzeleckiego. Zorganizowane grupy, liczące po 60, 80, a nawet 100 ochotników, były wysyłane na teren Górnego Śląska. Obok nich tworzyły się mniejsze grupy złożone z harcerzy, które wyjeżdżały samorzutnie. Wyjeżdżano także indywidualnie. Przykładem może tu być członek komendy chorągwi, b. harcerz i drużynowy III Drużyny Krakowskiej ppor. art. Jan Surzycki⁴¹, który „zdezerterował” wraz z działonem i działkiem kal. 37 mm; zginął w ataku na Stare Koźle⁴². Wśród uczestniczących w powstaniu ok. 700 harcerzy najwięcej było osób z Krakowa⁴³.

19 czerwca 1921 r. w sali Kopernika Collegium Novum UJ odbyło się pierwsze spotkanie Koła Przyjaciół Harcerstwa Hufca Męskiego w Krakowie, którego przewodniczącym był rektor UJ prof. Stanisław Estreicher, a sekretarzem – prof. I Gimnazjum Feliks Fidziński⁴⁴.

W pierwszych dniach lipca odbył się we Lwowie zlot z okazji 10-lecia harcerstwa. Wśród 5000 uczestników liczną grupę stanowili harcerze krakowscy, dla których przygotowano specjalny pociąg i zapewniono zniżki kolejowe⁴⁵.

W czasie zlotu wydawane było piśmisko „Wici Złotowe”, redagowane przez pfm. Adama Ciołkosza⁴⁶, który rozprawdzał tam także broszurę z wydawanej w Kra-

³⁹ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 90, Okólnik Komendy Chorągwi Męskiej L. 3 z 15 III 1921 r.

⁴⁰ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 81, Pismo Komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej l. dz. 203/21 z 16 III 1921 r. o zatwierdzenie składu komendy chorągwi.

⁴¹ Jan Surzycki (1898–1921), student UJ, ppor. art., podharcistrz, członek i referent organizacyjny komendy Krakowskiej Chorągwi Męskiej, uczestnik walk o Przemysł i Lwów, kawaler orderu *Virtuti Militari*.

⁴² A. Szeliga-Zahorska, *Krakowscy harcerze w powstaniach śląskich*, [w:] *Powstanie harcerstwa i jego udział w walkach o niepodległość i kształt granic odrodzonej Rzeczypospolitej. Materiały z konferencji naukowej odbytej w sali obrad Rady Miasta Krakowa w dniach 18–19 sierpnia 2010 roku*, red. J. Wojtycza, Kraków 2010, s. 210–212.

⁴³ Wg zestawień Głównej Kwatery Męskiej, w czasie walk o niepodległość i kształt granic Rzeczypospolitej sześciu harcerzy drużyn krakowskich zostało odznaczonych Krzyżem Srebrnym *Virtuti Militari*, dziewięciu – Krzyżem Walecznych, dziesięciu – innymi odznaczeniami, a 29 poległo. AAN, AZHP, sygn. 1401, k. 124, 127.

⁴⁴ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 128–129, Odezwa Zarządu Koła Przyjaciół Harcerstwa w Krakowie.

⁴⁵ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 136, Okólnik komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej L. 5 z 15 VI 1921 r.; zob. W. Błażejowski, *op. cit.*, s. 161.

⁴⁶ Adam Witold Maria Ciołkosz, pseud. Kremerowski (1901–1978), prawnik, publicysta, podharcistrz, hufcowy i komendant Harcerskiej Komendy Dzielnicowej w Tarnowie (1917–1918), komendant Na-

kanie serii „Listy do starszych harcerzy” pt. *Potrzeba przebudowy*, zawierającą opis koncepcji pracy harcerskiej po odzyskaniu przez Polskę niepodległości oraz apel o decentralizację ZHP i objęcie jego zasięgiem, na wzór angielski, „mas młodzieży rzemieślniczej i robotniczej, a wreszcie nędzoty miejskiej, dzieci ulicy, suteryn i poddaszy”⁴⁷. Ciołkosz w kwietniu 1921 r. został zwolniony ze składu Głównej Kwatery Męskiej i jeszcze w tym samym roku odszedł na własną prośbę z ZHP⁴⁸.

W czasie wakacji 1921 r. odbył się kurs instruktorski w Piwnicznej oraz nieliczne obozy. W całej Polsce zorganizowano ogółem tylko 44 wakacyjne obozy harcerzy⁴⁹. Wśród przyczyn tak niewielkiej akcji obozowej Zarząd Oddziału wskazał spóźnienie przekazania przyznanych subwencji, niewielką liczbę zgłoszeń, wynikającą z niemożności rodziców uczestników, oraz zmiany personalne w komendzie hufca⁵⁰.

16 października 1921 r. odbył się w Krakowie Zjazd Oddziału ZHP, który wybrał na przewodniczącego prof. UJ Stefana Surzyckiego, a na wiceprzewodniczącego – dowódcę okręgu gen. Aleksandra Osińskiego⁵¹. W „Sprawozdaniu ze Zjazdu Oddziału ZHP w Krakowie” phm. Stanisław Sedlaczek⁵² napisał:

Z sprawozdania ustępującego Zarządu widać, że wykonano dużą pracę organizacyjną i pozyskano szereg poważnych osób do współpracy, zarówno w Zarządzie, jak w Kołach Przyjaciół, których kilka zorganizowano. Na uwagę zasługuje fakt pozyskania lekarzy dla hufców i drużyn w kilku miejscowościach i dalsza akcja w tym kierunku prowadzona przez sekcję lekarską. [...]

Pomoc miał Zarząd ze strony: Gen. Osińskiego (kurs w Limanowej i Pieskowej Skale), Towarzystwa Strzeleckiego (kurkowego – lokal, boisko), YMCA (kurs pływakki), Gminy Piwniczna (bezpłatnie ustaliła miejsca na obóz letni i ofiarowała 1 morgę w Koszarzyskach na stanicę), od Magistratu i Min. Zdrowia (kolonie), kap. Pfeiffera⁵³.

Tego samego dnia na zjeździe instruktorów referat programowy wygłosił Adam Ciołkosz, niebędący już instruktorem ZHP. Na komendanta chorągwi został wybrany phm. Stefan Kuta. Obok niego na funkcję komendanta kandydowali także phm. Henryk Kapiszewski i phm. Zbigniew Trylski⁵⁴. Komenda Chorągwi ukonstytuowała

---

czelnej Komendy Organizacji Harcerskiej na Warmię i Mazury (1920), przywódca Wolnego Harcerstwa (1921–1924).

⁴⁷ W. Błażejowski, *op. cit.*, s. 162; B. Leonhard, *op. cit.*, s. 62.

⁴⁸ Wątku tego nie rozwijamy, gdyż epizod Wolnego Harcerstwa jest szczegółowo opisany w historiografii harcerskiej, a przy tym nie odnosi się wyłącznie do harcerstwa krakowskiego.

⁴⁹ *Materiały do chronologii historii i tradycji ZHP*, cz. 3, „Harcerstwo” 1982, nr 3, s. 26 (18).

⁵⁰ *II Sprawozdanie Naczelnej Rady Harcerskiej...*, s. 28.

⁵¹ Aleksander Osiński (1870–1956), generał-major armii Imperium Rosyjskiego, gen. dyw. WP, kier. Ministerstwa Spraw Wojskowych (1923), senator RP (1935–1939), wiceprzewodniczący ZHP (1923–1926).

⁵² Stanisław Marian Sedlaczek, pseud. Marian Lwowicz, Sas (1892–1941), pedagog, harcmistrz Rzeczypospolitej, Naczelnik Harcerstwa na Rusi i w Rosji (1915–1919), Naczelnik Głównej Kwatery Męskiej (1919–1921), wiceprzewodniczący ZHP (1921–1926), Naczelnik Harcerzy (1926–1931), Naczelnik Harcerstwa Polskiego (1939–1941), zginął w obozie koncentracyjnym Auschwitz.

⁵³ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 169, S. Sedlaczek, Sprawozdanie ze zjazdu Oddziału ZHP w Krakowie, 16 października 1921, Warszawa 18 X 1921 r.

⁵⁴ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 171, A. Heinrich, Raport z dojazdu do Krakowa na zjazd instruktorów Chorągwi w dniu 16 października 1921 r., 18 X 1921 r.

się w składzie: phm. Stefan Kuta – komendant chorągwi, phm. Henryk Kapiszewski – przyboczny komendanta chorągwi, pd.⁵⁵ Kazimierz Parafiński – referent skarbowy, Jerzy Barun – referent prasowy, phm. Zbigniew Trylski – instruktor objazdowy⁵⁶.

W rozkazie komendy chorągwi phm. Tadeusz Biernakiewicz, żegnając się z podwładnymi, napisał:

Nie liczcie w pracy waszej na żadną pobudkę z góry, lecz pracujcie tak, jakby jej zupełnie nie było, wydobywając ze siebie całą pomysłowość, inwencję i energię, na jaką was stać! Budźcie w waszych zastępach, drużynach i w każdym poszczegól-
nym harcerzu zainteresowanie się życiem i pracami swego zastępu, drużyny, chęć osiągania coraz większej sumy sprawności fizycznych i moralnych, twórcie życie i ruch, pamiętając że senność, nuda i nieruchliwość to śmierć waszej pracy! Nie tracąc nigdy z oczu naszych wielkich celów, nie zaniedbujcie żadnego z środków, którymi tak bogato nasz system rozporządza i taktujcie każdy z nich, jakby od niego wszystko zależało! Nie zrażajcie się tym, że wasi chłopcy nie zawsze i nie dość dokładnie odróżniają rzeczy wielkie od małych, wiedźcie bowiem, że jeśli u instruktora jest świadomość celów, znajdzie się ona i u jego harcerzy! Strzeżcie się tylko z jednej strony zejścia na bezduszną drogą ideologizowania, z drugiej zmechanizowania i zamknięcia pracy w ciasne regułki organizacyjności, która jest tylko środkiem ułatwia-
jącym osiągnięcie naszych celów! Starajcie się różniczkować to życie, nigdy zaś go nie przytłumiać formami!

Nie wprowadzajcie też w wasze życie wielu form wojskowych, które rychlej niż cokolwiek innego doprowadzają do spaczenia harcerstwa i wyrodzenia się w nienaturalne zwyczaje, choćby nawet początkowo miały wielkie u chłopców powodzenie! System zawodów i współzawodnictwa, reprezentowany tak silnie w sportach, które oby jak najszerszej ogarnęły nasze drużyny, winien być jednym z głównych waszych środków pracy. Pociąga to za sobą ćwiczenie się małymi grupami, a więc zwrócenie bacznej uwagi na życie i pracę zastępów, które tak dotąd po macoszemu traktowano! Streszczając dodam jeszcze, że naczelną zasadą winno być jak najbardziej swoiste traktowanie pracy i nie krępowanie się żadnym schematem ni formułą zgodnie tylko z ogólnymi podstawami systemu, własnym sumieniem i poczuciem karności organizacyjnej. [...]

[Ż]yczę z najgłębszego serca, by praca wasza przyniosła te wyniki, jakich słusznie zarówno my sami, jak i cała Polska po harcerstwie oczekuje! Szczęść Wam Boże! Czujcie się!

W dniach 30 października – 1 listopada 1921 r. w auli Uniwersytetu Jagiellońskiego obradował VIII Zjazd Naczelnej Rady Harcerskiej. Z tej okazji w parku Jordana odbył się przegląd z udziałem 282 harcerzy i 142 harcerek. Przewodniczący ZHP gen. Haller udekorował odznaką „Za Zasługę” organizatora i byłego przewodniczącego, a w tym czasie członka Zarządu Oddziału ZHP w Krakowie prof. Stanisława Ciechanowskiego⁵⁸.

⁵⁵ pd. – przodownik, wówczas najniższy stopień instruktorski w ZHP.

⁵⁶ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 186, Rozkaz miesięczny komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej L. 12 z XI 1921 r.

⁵⁷ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 160–161, Rozkaz Komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej L. 11 z X 1921 r.

⁵⁸ C. Brzoza, *Kraków między wojnami. Kalendarium 28 X 1918 – 6 IX 1939*, Kraków 1998, s. 78; B. Leonhard, *op. cit.*, s. 64..

2 listopada 1921 r. w Krakowie odbyła się odprawa komendantów i komendantek chorągwi. Z Krakowa wzięli w niej udział jako goście prof. S. Surzycki, phm. dr T. Strumiłło, phm. T. Biernakiewicz, phm. Z. Trylski i J. Horodelski. W „Protokole odprawy komendantów środowisk pracy harcerskiej” w sprawozdaniu komendy Krakowskiej Chorągwi Męskiej czytamy:

Dotychczasowa Komenda działała chaotycznie. Był Kurs Metodyczny; jeden w czasie Wielkiejnocy, drugi w lecie. Na obu wyniki pracy b. dobre. We wszystkich drużynach zrobiono inspekcję. Obecnie praca idzie dość dobrze; są warsztaty. Po wakacjach już był jeden popis i wystawa prac. W projekcie jest szereg popisów. Odbył się zjazd Chorągwi, na którym dokonano wyboru nowego komendanta. Stosunek do władz wojsk. b. dobry. – Wiele pomagają. Wojsko dało lokal na komendę, bursy i na izby drużyn. Koło Star[szego]. Harc. istnieje i działa bardzo sprawnie. Są dwie drużyny wiejskie oraz jedna „Zuchów” – z[astę]py zuchów są jednocześnie i przy drużynach. Istnieją dwie bursy (męska i żeńska) w lokalu ofiarowanym przez wojsko. – Piwniczna daje dwa morgi ziemi, N. Sącz – 2 morgi. Tworzy się warsztaty oraz organizuje Koła Przyjaciół. Na przyszłym zlocie Chorągwi rozegrane będą zawody o pierwsze miejsce (dla drużyny) w Chorągwi. Drużyn jest 57, ludzi do 3000⁵⁹.

Z tą informacją koresponduje ocena Naczelnika Głównej Kwatery Męskiej phm. Henryka Glassa: „W Krakowie też widać postęp w pracy; uderza tu nadzwyczaj wydatna pomoc społeczeństwa; pomyślnym objawem jest powstanie Oddziału. Co się tyczy «kursu instr.» to bezwzględnie stał on na wysokości zadania, ale szkoda, że nie zwrócono się do Gł. Kw. o przeprowadzenie próby”⁶⁰.

9 listopada 1921 r. Naczelnictwo ZHP mianowało komendantem Krakowskiej Chorągwi phm. Stefana Kutę, a jego zastępcą – phm. Zbigniewa Trylskiego⁶¹. Komenda Chorągwi z dniem 16 listopada 1921 r. podzieliła dotychczasowy Hufiec Krakowski na Hufiec Krakowski (drużyny I–VIII, X, XI, XIII i XVII), Hufiec Podgórsko-Wielicki (drużyny IX, XII, XV i XVI) oraz Hufiec Rakowicki (drużyny XIV i XVIII)⁶².

W grudniu tego roku komendant chorągwi poinformował, że został wykonany sztandar chorągwi⁶³. Sztandar ten został uroczystie poświęcony i wręczony na Rynku Głównym 28 maja 1922 r. w czasie apelu rozpoczęcia „Tygodnia Harcerskiego”⁶⁴.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono rozwój organizacyjny Krakowskiej Chorągwi Męskiej w świetle dokumentów wytworzonych przez Zarząd Oddziału, władze harcerskie

⁵⁹ AAN, AZHP, sygn. 666, k. 96, O. Grzymałowski, Protokół odprawy komendantów środowisk pracy harcerskiej na terenie ZHP, Kraków 2 XI 1921 r.

⁶⁰ AAN, AZHP, sygn. 666, k. 77.

⁶¹ Rozkaz Naczelnictwa ZHP L. 4 z 12 I 1922 r., „Rozkazy, okólniki, instrukcje [N ZHP]” nr 12 z 21 I 1922 r., s. 4.

⁶² AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 211, Rozkaz Komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej L. 14 z XII 1922 r.

⁶³ AAN, AZHP, sygn. 1272, k. 209, Okólnik Komendy Męskiej Chorągwi Krakowskiej L. 6 z 1 XII 1921 r.

⁶⁴ C. Brzoza, *op. cit.*, s. 88. Sztandar znajduje się w Kolekcji Harcerskiej Muzeum Krakowa, która powstała w 1991 r.

chorągwi oraz centralne. Chorągiew powstała w wyniku połączenia w jednolity Związek Harcerstwa Polskiego dawnych dzielnicowych organizacji harcerskich, co miało miejsce w czasie I Walnego Zjazdu w Warszawie w dniach 31 grudnia 1920 – 2 stycznia 1921 r. Równolegle organizował się Zarząd Oddziału Krakowskiego ZHP. Praca chorągwi szybko okrzepła. W 1921 r. w samym Krakowie działało już 18 drużyn podzielonych na trzy hufce. Środowisko było dobrze oceniane przez władze i wspierane przez lokalne społeczeństwo. Chorągwią sprawnie kierował – pomimo częstych zmian personalnych – dobrze przygotowany i ideowo zaangażowany zespół. Jej działalność organizowali m.in. późniejsi wybitni działacze harcerscy, pełniący funkcje w naczelnych władzach ZHP. Niektórzy z nich w okresie okupacji ofiarą swojego życia zaświadczyli o wierności harcerskim ideałom. Autor planuje kontynuowanie podjętych badań dla opracowania dziejów krakowskiego harcerstwa w okresie międzywojennym.

Bibliografia

Opracowania

- Błażejowski W., *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*, Warszawa 1985.
- Grochowski P., *Hufiec Harcerzy Kraków-Podgórze w latach 1922–1939*, Kraków 2004.
- Hausner W., *Krakowski skauting 1910–1914*, Kraków 1994.
- Hausner W., Wierzbicki M., *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015.
- Komendanci Chorągwi Krakowskiej ZHP z lat 1956–1996 o swojej pracy*, red. J. Wojtycza, K. Wojtycza, Kraków 1999.
- Konspiracja harcerska w Krakowie 1939–1945*, red. J. Wojtycza, Kraków 2019.
- Kozimala I., *Lwowska Chorągiew Harcerzek ZHP w latach 1911–1939*, Przemyśl 2003.
- Kozimala I., *Lwowska Chorągiew Harcerzy w latach 1921–1939*, Przemyśl 2007.
- Leonhard B., *Kalendarium z dziejów harcerstwa krakowskiego 1910–1950*, Kraków 2001.
- Mileska M.I., *Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939*, t. 1, wstęp, opr. i red. J. Wojtycza, Kraków 2003.
- Mileska M.I., *Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939*, t. 2, opr., uzup. i red. J. Wojtycza, Kraków 2004.
- Miłobędzki P., *Harcerze w okupowanym Krakowie*, Kraków 2005.
- Nowik G., *Polskie związki skautowe i harcerskie 1909–1922*, Warszawa 2019.
- Powstanie harcerstwa i jego udział w walkach o niepodległość i kształt granic odrodzonej Rzeczypospolitej. Materiały z konferencji naukowej odbytej w sali obrad Rady Miasta Krakowa w dniach 18–19 sierpnia 2010 roku*, red. J. Wojtycza, Kraków 2010.
- Rozkazy i okólniki Krakowskiej Chorągwi Męskiej/Harcerzy z lat 1920–1939*, zebra. i opr. J. Wojtycza, Kraków 2017 [płyta CD].
- Rozkazy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy/Chorągwi ZHP w Krakowie z lat 1945–1950*, zebra. i opr. J. Wojtycza, Kraków 2018 [płyta CD].
- Rozkazy Krakowskiej Chorągwi ZHP z lat 1957–1975*, zebra. i opr. J. Wojtycza, Kraków 2019 [płyta CD].
- Rzońca B., *Krakowska Chorągiew Harcerzy w latach 1945–1950*, Kraków 2015.
- Wojtycza J., *Hufiec Kraków-Nowa Huta w latach 1957–1989*, Kraków 2017.
- Wojtycza J., *Skauting polski w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim w latach 1910–1919*, Kraków 2000.

Wojtycza K., *Hufiec Kraków Kleparz-Łobzów w latach 1957–1972*, Kraków 2007.

Wojtycza K., *Hufiec Kraków-Krowodrza w latach 1973–1989*, Kraków 2014.

Wojtycza K., *Hufiec Kraków-Śródmieście w latach 1973–1989*, Kraków 2018.

Wojtycza K., *Hufiec Kraków-Zwierzyniec w latach 1957–1972*, Kraków 2011.

Wybór źródeł do dziejów ZHP, t. 1: Utworzenie ogólnopolskiego Związku Harcerstwa Polskiego i czas próby ruchu harcerskiego (1918–1944), wyb. i opr. K. Marszałek, Kraków 2014.

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół „Archiwum Związku Harcerstwa Polskiego [1913–1939]”, sygn. 666, 1272, 1401.

Krakowska Chorągiew Męska ZHP. Powstanie i początki działalności (1920–1921). Kalendarium wydarzeń **Streszczenie**

Artykuł przedstawia początki działalności Krakowskiej Chorągwi Męskiej ZHP. Opisuje rozwój organizacyjny chorągwi w świetle dokumentów ówczesnych lokalnych oraz centralnych władz harcerskich (1920–1921). W opracowaniu wykorzystano niepublikowane źródła archiwalne, znajdujące się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie (zespół „Archiwum Związku Harcerstwa Polskiego [1913–1939]”) oraz zachowane źródła drukowane (sprawozdania Zarządu Oddziału i komendy chorągwi, rozkazy komendy chorągwi, sprawozdania Naczelnej Rady Harcerskiej i publikacje na łamach prasy harcerskiej). Powstanie chorągwi było związane z ostatecznym połączeniem w jednolity ZHP dawnych dzielnicowych organizacji harcerskich na I Walnym Zjeździe ZHP w Warszawie (31 grudnia 1920 – 2 stycznia 1921). Równolegle organizował się Zarząd Oddziału Krakowskiego ZHP. W 1921 r. w Krakowie działało już 18 drużyn podzielonych na trzy hufce. Środowisko było dobrze oceniane przez władze i wspierane przez lokalną społeczność. Jego pracę organizowali późniejsi wybitni działacze harcerscy; niektórzy z nich w czasie okupacji ofiarą swojego życia zaświadczyli o wierności harcerskim ideałom.

Słowa kluczowe: Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP), I Walny Zjazd ZHP, harcerstwo polskie w II RP, Krakowska Chorągiew Męska ZHP, Archiwum Związku Harcerstwa Polskiego z lat 1913–1939

Krakov Region Boys' Division of the Polish Scouting and Guiding Association: Timeline of the Origins and Early Days (1920–1921)

Abstract

This paper looks at the origins and early days of the Cracow Region Boys' Division of the Polish Scouting and Guiding Association, commonly referred to in Polish as ZHP, its abbreviated form. It describes the organisational growth of the Region against the backdrop of a variety of documents pertaining to the contemporaneous local and central scouting and guiding authorities (1920–1921). The paper has been written on the basis of unpublished archive sources retrieved from the Archives of Modern Records in Warsaw – the collection of the „Polish Scouting and Guiding Association Archive [1913–1939]”,

as well as the existing paperback sources – such as the reports of the Branch and Region headquarters, the orders given by the region headquarters, the reports of the Supreme Scouting and Guiding Council, and the publications found in the scouting and guiding press. The formation of the Region was connected to the ultimate merger of the former district scouting and guiding organisations into a uniform ZHP at the First General ZHP Meeting, held in Warsaw from 31 December 1920 to 2 January 1921. At the same time, the Board of the Krakow Branch of ZHP was gradually taking shape. In 1921, in Krakow there were as many as 18 teams subdivided into three troops. The whole community was well thought of by the authorities and received extensive support from the locals. At a later stage, its work was organised by eminent scouting and guiding activists. During the wartime occupation, some of them paid with their lives to prove their unreserved loyalty to the ideals of scouting.

Key words: Polish Scouting and Guiding Association (ZHP), First General Meeting of ZHP, Polish scouting and guiding in the Second Polish Republic, Krakow Region Boys' Division of ZHP, Archive of the Polish Scouting and Guiding Association from the years 1913–1939

Das männliche Fähnlein des Polnischen Pfadfinderverbands in Kraków. Entstehung und Anfang der Tätigkeit (1920–1921). Wichtigste Ereignisse Zusammenfassung

Der Artikel stellt den Anfang der Tätigkeit des männlichen Fähnleins des Polnischen Pfadfinderverbands in Kraków dar. Er beschreibt die organisatorische Entwicklung der Fähnlein vor dem Hintergrund der damaligen lokalen und zentralen Behörden der Pfadfinder (1920–1921). In dieser Arbeit wurden unveröffentlichte archivalische Überlieferungen benutzt, die sich im Archiv für Neuakten in Warschau befinden (Gruppe „Archiv für den Polnischen Pfadfinderverband [1913–1939]“) und die erhalten gebliebenen gedruckten Texte verschiedener Art (Berichte des Vorstands der Abteilung und Befehle des Fähnleins, Befehle des Fähnleinkommandos, Berichte des höchsten Pfadfinder-Rates und Veröffentlichungen in der Pfadfinder-Presse) genutzt. Die Entstehung des Fähnleins war mit der endgültigen Vereinigung in einen einheitlichen Pfadfinderverband alter Viertelpfadfinderorganisationen im I. Haupttreffen des Polnischen Pfadfinderverbands in Warszawa (vom 31.XII.1920 bis zum 2.I.1921) verbunden. Gleichzeitig hat sich der Vorstand der Krakauer Abteilung des Polnischen Pfadfinderverbands organisiert. Im Jahre 1921 waren in Kraków schon 18, in 3 Einheiten geteilte Pfadfindergruppen tätig. Das Milieu wurde durch die Behörde positiv bewertet und durch die lokale Gemeinschaft unterstützt. Die Arbeit wurde von den späteren angesehenen Pfadfinderaktivisten organisiert, manche von ihnen haben ihr Leben geopfert um seinen Pfadfinderidealen stets treu zu bleiben.

Schlüsselwörter: Der Polnische Pfadfinderverband (ZHP), I. Haupttreffen des Polnischen Pfadfinderverbands, polnische Pfadfinderbewegung in der Zweiten Republik Polen, das männliche Fähnlein des Polnischen Pfadfinderverbands in Kraków, Archiv für den Polnischen Pfadfinderverband aus den Jahren 1913–1939

*Краковская мужская хоругвь Союза польских харцеров.
Создание и начало деятельности (1920–1921).*

Календарь событий

Резюме

В статье рассказывается о началах деятельности Краковской мужской хоругви Союза польских харцеров (скаутов). Представлено организационное развитие хоругви (подразделения) в свете документов местных и центральных скаутских властей (1920–1921). В исследовании были использованы неопубликованные архивные источники, находящиеся в Архиве новых актов в Варшаве (фонд «Архив Союза польских харцеров [1913–1939 гг.]») и сохранившиеся печатные источники (отчеты Управления отдела и комендатуры хоругви, приказы комендатуры хоругви, доклады Верховного совета харцеров и публикации на страницах скаутских газет). Создание хоругвей было связано с объединением в единый СПХ разных скаутских организаций на Первом общем съезде СПХ в Варшаве (31 декабря 1920 г. – 2 января 1921 г.). В то же время было создано управление краковского отдела СПХ. В 1921 г. в Кракове действовало уже 18 дружин, разделенных на три хуфца (отряды). Организацию хорошо оценивали власти и она имела поддержку местных жителей. Работой организации руководили видные скаутские активисты; некоторые из них, во время нацистской оккупации, отдали жизнь за верность скаутским идеалам.

Ключевые слова: Союз польских харцеров (СПХ), Первый общий съезд СПХ, польские скауты во Второй Речи Посполитой, Краковская мужская хоругвь СПХ, архив Союза польских харцеров 1913–1939 гг.

